

Vaculík, Jaroslav

Reemigranti z Volyně v první etapě kolektivizace československého zemědělství (1949-1953)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1985, vol. 34, iss. G29, pp. [127]-137

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111249>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAROSLAV VACULÍK

REEMIGRANTI Z VOLYNĚ V PRVNÍ ETAPĚ KOLEKTIVIZACE ČESKOSLOVENSKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ (1949—1953)

V letech 1945—1947 reemigrovalo do ČSR asi čtyřicet tisíc Čechů z ukrajinské Volyně, z toho podle příslušnosti k povolání patřilo k zemědělství více než 32 tisíc osob, které se usídlily na 8 tisících středně-rolnických usedlostí téměř ve všech pohraničních okresech českých zemí. Máme-li vysvětlit jejich postoje k procesu socialistických přeměn na pohraniční vesnici musíme nejprve provést analýzu třídního, sociálního a ekonomického postavení české minority na Volyni před druhou světovou válkou. Ta v první řadě ukazuje na rozdílnou sociálně ekonomickou strukturu Čechů v obou částech Volyně — západní, která byla do roku 1939 pod polskou suverenitou, a východní, která po skončení občanské války a zahraniční intervence zůstala součástí sovětské Ukrajiny.

Struktura české společnosti v polské části Volyně se vyznačovala převahou maloburžoazních vrstev, které představovaly 85 % příslušníků minority, a téměř úplnou absencí proletářské složky. Dominantní ekonomické postavení na západovolyňské vesnici, uzavřenost daná nacionální odlišností i charakterem práce a dlouhodobý pobyt v jinonárodním prostředí s častými nacionálními konflikty rozhodujícím způsobem ovlivnily politické smýšlení buržoazních a maloburžoazních vrstev, představujících dohromady 97 % Čechů v západní části Volyně, které se vyznačovalo značným konzervativismem, loajalitou k vládnoucím buržoazním režimům zajišťujícím „porádek“ a buržoazním nacionalismem i s jeho antikomunismem a antisovětským, a znemožňovaly větší politickou diferenciaci.

Naproti tomu ve východní části Volyně byly antagonistické třídy odstraněny a rozhodující většinu zde představovali příslušníci nové třídy kolchozního rolnictva, což vytvořilo předpoklady pro jejich aktivní zapojení do budování socialistické společnosti. Rozdílná sociálně ekonomická struktura reemigrantů ze západní a východní Volyně se projevovala v průběhu jejich usídlování především ochotou Čechů z východní Volyně nastoupit i do námezdního pracovního poměru, např. jako průmysloví či lesní dělníci nebo pracovníci horských pastvinářských družstev, zatímco Češi ze západní Volyně zásadně požadovali, aby byli usídleni jako samostatní zemědělci či živnostníci.

Tabulka 1. Rozdělení půdy Čechů v polské části Volyně do zemědělských závodů podle velikostních skupin (1921)

Velikostní skupina podle výměry půdy v ha	Množství závodů v této skupině		Plocha půdy v ha
	počet	%	
do 2	751	17,9	
2—5	740	17,6	
5—10	1 091	26,1	
10—20	1 146	27,3	
20—50	422	10,0	
50—100	32	0,8	
100—1 000	11	0,3	
Celkem	4 193	100,0	45 407

Tabulka 2. Rozvrstvení českých samostatných zemědělců v polské části Volyně (1921)

Vrstva	počet	% z celkového počtu
drobní rolníci	740	21,4
střední rolníci	2 237	65,1
bohatí sedláci	422	12,3
statkáři a velkostatkáři	43	1,2
Celkem	3 442	100,0

Tabulka 3. Třídní rozvrstvení Čechů v polské části Volyně činných v zemědělství (1921)

Třída	Počet	%
buržoazie	465	13,2
maloburžoazie	2 977	84,0
proletariát	101	2,8
Celkem	3 543	100,0

Podle údajů z dvacátých let týkajících se polské části Volyně je nám známo, že 86 % tamních Čechů se zabývalo zemědělstvím. Převážnou většinu zemědělských závodů (53 %) tvořily středně velké usedlosti o rozloze od 5 do 20 ha. Malé zemědělské závody do 2 ha půdy (18 %) byly obvykle spojeny s řemeslnou výrobou. Nejchudší vrstvou českého obyvatelstva na Volyni, při praktické neexistenci zdejšího průmyslového a velmi malé četnosti českého zemědělského proletariátu, představovali zemědělci vlastníci drobná hospodářství od 2 do 5 ha (18 %). Tato skupina zemědělců, která se nezabývala řemeslem, trpěla nedostatkem půdy a byla hlavním zdrojem českého vystěhovalectví z Volyně do Ameriky. Velké zemědělské závody od 20 do 50 ha představovaly 10 % všech českých hospodářství. Jestliže celkově na Volyni tento typ usedlostí tvořil pouhá 2 % zemědělských závodů, skutečnost, že sem patřilo každé desáté české volyňské hospodářství znamená, že bohatí sedláci na Volyni byli z velké části české národnosti. K české agrární buržoazii na Volyni patřilo rovněž několik desítek statkářů a velkostatkářů, vlastnících i více než 300 ha půdy. Naproti tomu rozbor národnostní struktury zemědělského proletariátu exploatovaného v českých kapitalistických zemědělských závodech na Volyni ukazuje, že najímaní zemědělství dělníci byli vesměs ukrajinské národnosti (67 %) a jen 18 % z jejich celkového počtu byli Češi.¹

Tento stručný přehled třídní struktury naší volyňské menšiny je nezbytný k pochopení rozporné úlohy, kterou volyňští Češi sehráli v procesu kolektivizace. V předúnorovém období většina z nich zdůrazňovala svůj odpor vůči kolektivním formám zemědělského hospodaření, čehož využívaly nekomunistické strany ke své antikomunistické a antisovětské agitaci.² Přitom řada volyňských zemědělců měla jisté zkušenosti ze sovětských kolchozů; někteří přišli ze sovětské části Volyně a socializace vesnice byla zahájena po roce 1939 také v někdejší její polské části.

Do boje o volyňského zemědělce se zapojil od roku 1949 jak Svaz Čechů z Volyně (SČzV), tak i jeho tiskový orgán Věrná stráž. Plány činnosti svazu počínaje rokem 1949 (SČzV zanikl v roce 1957) pravidelně ukládaly provádět propagaci JZD pod heslem „Každý volyňský Čech — vzorný člen JZD“. Zpočátku byla JZD chápána jako způsob sjednocování dosa-
vadních forem zemědělského družstevnictví a bylo zdůrazňováno, že „nejde o výrobní družstvo, které by snad mohlo komasovat majetkovou podstatu svých členů, nýbrž že jeho funkce spočívá v tom, aby pomáhalo samostatně hospodařícím rolníkům...“² V této souvislosti byla připomínána Kampelíkova deviza „Co je jednomu nemožno — všem dohromady snadné“.

¹ CICHOCKA, Z.: Kolonje czeskie na Wolyniu. Warszawa 1928.

²a Blíže srv. SLEZÁK, L.: Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno 1978, s. 139—140. Též VACULÍK, J.: K některým otázkám re-emigrace, osídlování a asimilace volyňských Čechů na Moravě a ve Slezsku v letech 1945—1952. In: Sborník prací pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, řada společenských věd č. 8. Brno 1977, s. 13—14. Rovněž při hodnocení politických názorů příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR byl poměr volyňských vojáků k sovětské zemědělské politice charakterizován jako spíše záporný. Srv. ŠÁDA, M.: Vznik 1. čs. armádního sboru v SSSR. Historie vojenství, 1956, s. 550.

² Věrná stráž (dále jen VS), 4, 1949, č. 15—16, s. 6.

Volyňští Češi obtížně překonávali své názory z předcházejících období a stavěli se k procesu kolektivizace s nedůvěrou či někdy přímo nepřátelsky. Předseda SČZv Jaroslav Chudoba charakterizoval v oficiálním orgánu svazu nálady volyňských zemědělců slovy: „Ta pravda je příliš krásná, než aby jí mohli věřit!“³ Zatímco v některých obcích se volyňští Češi stavěli z různých důvodů k myšlence kolektivizace kladně, pak jinde, jak připustila i Věrná stráž, „jsme často svědky zjevů přímo opačných, kdy se naši krajané staví na stanovisko záporné“.⁴

Po řadě informativních statí propagujících myšlenku JZD přešel týdeník volyňských Čechů k popularizaci konkrétních příkladů zapojení volyňských zemědělců. Progresivní roli sehráli volyňští rolníci usídlení v malých pohraničních vesničkách v západních Čechách, kde byli objektivními podmínkami (např. nedostatkem mechanismů) nuceni k vzájemné výpomoci, aby zvládli všechny zemědělské práce.

Největší koncentrace volyňských zemědělců v Čechách byla v bývalém Ústeckém kraji. Také zde začal v roce 1949 boj o socializaci vesnice. V obci Liběšice (o. Litoměřice), s rozhodujícím podílem zemědělců z Volyňe, vzniklo již v roce 1949 JZD, které si vytýčilo jako svůj úkol provedení jednotného osevního plánu, finanční plánování, zřízení prádelny a výstavbu vepřína.⁵ V Liběšicích (o. Zatec) se předsedou JZD stal někdejší agronom sovchozu Vozvyšenskij v severním Kazachstánu Jaroslav Perný, nositel Řádu Rudé hvězdy a Řádu Velké vlastenecké války. Jako první v okrese provedli v této obci technicko-hospodářskou úpravu půdy. JZD se stalo v roce 1951 vítězem okresní soutěže JSCZ a nositelem Rudého praporu OV KSČ.⁶ Zároveň se stalo krajským vítězem žňové soutěže v kraji Ústí n. Labem. V roce 1957 bylo prohlášeno nejlepším v republice díky energii a námaze věnované pěstování chmele. Sloučené JZD, které je jeho nástupcem, je v současnosti se svými 683 ha chmelnic jedním z největších producentů chmele na světě. Tehdejší předseda J. Perný, když vzpomínal na uplynulá léta, dospěl k závěru: „Špatně jsme neválčili a špatně jsme také nehospodařili. Pomohli jsme vytvořit předpoklady a stavěli základy toho, co je dnes.“⁷

Na počátku roku 1951 bylo na Zatecku v 66 obcích zřízeno již 50 JZD. Volyňští Češi však vesměs nebyli iniciátory jejich založení, i když později se do práce zapojili a zastávali v nich i mimo ně řadu významných funkcí.⁸

Jedním z prvních JZD na Zatecku bylo JZD v Želči. Volyňští zemědělci se zde zapojili do práce jako jedni z prvních. Češi z volyňského Kvasilova převažovali také v JZD IV. typu Dobříčany u Zatece, kde v roce 1950 scelili půdu, provedli společné ustájení a zavedli práci dle norem. Slavnostního zahájení česání chmele v roce 1951 se zde zúčastnila také vládní delegace vedená ministrem zahraničního obchodu dr. Antonínem Gregorem. Dobříčanstí se zapojili také do okresní soutěže JSCZ,

³ Tamtéž, č. 34, s. 2.

⁴ VS, 5, 1950, č. 12—13, s. 1—2.

⁵ Zemědělské noviny, 9. 10. 1949.

⁶ VS, 6, 1951, č. 36, s. 3.

⁷ Mladá fronta, 28. 1. 1978.

⁸ VS, 6, 1951, č. 6, s. 4.

kde spolu s družstevníky ze Seménkovic a Čeradice zaujímali přední místo. Práce JZD v Dobříčanech byla oceněna i na VI. valné hromadě SČZV v Zatci 27. dubna 1952. Již v roce 1949 vzniklo JZD ve Vrbce u Postoloprta, kde z 21 zemědělských rodin tvořili většinu volyňští Češi, stejně jako v Zálužicích. V roce 1951 pracovali volyňští rolníci na Žatecku rovněž v JZD III. typu Dubčany, Kluček, Ličkov a Tuchořice. Členové JZD nezapomínali ani na kulturní vyžití a péči o matku a dítě. Např. v Holedči zřídili vesnický klub, kde pořádali nejen schůze, ale i kulturní večery, a také dětský útulek.⁹

Volyňští krajané osídlení na Lounsku se zapojili do socializace vesnice zvláště v Malnici. Zdejší JZD s 37 členy vedené volyňským zemědělcem obhospodařovalo v roce 1952 celkem 350 ha půdy a 24 ha chmelnic. Přes rychlé zvládnutí polních prací se jim však nepodařilo dosáhnout plánované výše pracovní jednotky.¹⁰

V západním pohraničí na Karlovarsku dosáhlo dobrých výsledků JZD Český Chloumek v tehdejším okrese Toužim. Skutečnost, že obec byla osídlena teprve v roce 1947 nutila volyňské osídlence navzájem si vypomáhat, neboť z neobdělávaných polí se staly téměř pastviny, stáje byly prázdné a usedlosti bez zemědělských strojů. Proto se rozhodli založit na jaře 1949 JZD, společně vybudovali vodovod, kulturní dům, zřídili knihovnu, opatřili vhodný chovný dobytek, drůbež a zemědělské stroje. Zpočátku měli k obdělávání 60 ha orné půdy jen tři páry koní a jeden kravský potah. Zakoupili si proto traktor a provedli společný osevní plán. Od roku 1950 pak začali plnit kontingenty v rámci JZD.¹¹

Dobře si vedlo také JZD v Kolečově na okrese Podbořany, které v roce 1950 provedlo slavnostní rozorání mezí. Ve Strojeticích na stejném okrese, kde polovinu zemědělců tvořili volyňští Češi, vstoupili všichni v roce 1950 do JZD III. typu. Společně obdělávali 450 ha půdy, z toho 50 ha chmelnic, které chtěli rozšířit o dalších 12 ha. K výborným volyňským kolektivům patřilo JZD Dukelských hrdinů ve Pšově na Podbořansku, založené v srpnu 1950 jako JZD III. typu. Zdejší družstevníci měli již zkušenosti ze společné práce v kolchozu Hvězda v Moskovštině na Volyni. Předsedou JZD a MNV byl Antonín Valenta, otec 19letého velitele praporu automatčků nadporučíka Antonína Valenty, který padl v bojích na Slovensku. Družstvo obhospodařovalo 240 ha orné půdy, z toho 17 ha chmelnic a 65 ha polního zelinářství. Svých zkušeností brigádyra v sovětském kolchozu využíval i skupinář JZD Drahouš (o. Podbořany) S. Janoušek. Členové družstva, z 90 % volyňští Češi, vzorně plnili dodávky, postavili společný kravín, drůbežárnu pro 800 slepic, moderní kovářskou, zámečnickou a truhlářskou dílnu. Rovněž v Očihově ve stejném okrese, téměř výhradně osídleném volyňskými reemigranty, se sdružili všichni zemědělci do JZD III. typu, které obhospodařovalo 624 ha orné půdy, z toho 50 ha chmelnic.¹²

K nejlepším JZD v kraji Karlovy Vary patřilo JZD ve Dvorech (o. So-

⁹ Tamtéž, č. 9, 17, 21—22, 24—25 a 34. VS, 7, 1952, č. 9.

¹⁰ VS, 7, 1952, č. 12, s. 2.

¹¹ VS, 5, 1950, č. 2 a 4.

¹² Tamtéž, č. 34, 42 a 50—52. VS, 6, 1951, č. 12—13 a 37. VS, 7, 1952, č. 5.

kolov), malé obci osídlené výhradně volyňskými reemigranty ze Žitomirská. JZD, které vzniklo již v roce 1949, přešlo v roce 1950 na IV. typ hospodaření. V roce 1951 získalo Rudou vlajku vítězů krajské soutěže budovatelů socialismu, přemii 45 tis. Kčs a zařízení pro kulturní jizbu v hodnotě 80 tis. Kčs. Zlepšenou organizací práce ve stáji zvýšilo družstvo ve Dvorech užítkovost hospodářského zvířectva, družstevníci docílili dojivosti 10 l na kus a plán dodávky mléka splnili na 350 %.¹³

Volyňští Češi se také podíleli na výstavbě JZD v tehdejším Plzeňském kraji, zvláště na Horšovskotýnsku, Stříbrsku a Tachovsku. Na Horšovskotýnsku překonali volyňští zemědělci svůj původně negativní vztah k novým formám hospodaření na vesnici a zapojili se do procesu kolektivizace, a to zvláště v Polžicích, Meclově, Otově a Ostromech. Poněkud obtížnější bylo založení JZD v Srbech, kde žily 24 volyňské rodiny. K pokročilým patřila družstva v Mnichově, kde většina volyňských osídlenců pocházela od Žitomiru, a v Eisendorfu (dnes Železná), kde se vedení JZD ujali bývalí předsedové kolchozů na Ukrajině. Jako nejlepší v obcích osídlených volyňskými reemigranty bylo hodnoceno JZD v Bukové. Dobrých výsledků dosahovalo také JZD Mezholezy, kde žilo dvanáct volyňských zemědělců. Při příležitosti svodu dobytka do společných stájí a dokončení elektrifikace obou obcí v roce 1950 obdrželi družstevníci pozdravný dopis náměstka předsedy vlády gen. Ludvíka Svobody. První JZD v Plzeňském kraji vzniklo v roce 1949 v Mašovicích, kde žilo pět volyňských rodin. V témže okrese se také nacházelo JZD Poběžovice, které se stalo v roce 1950 vítězem celostátní soutěže JZD. Dobré hospodaření tohoto vzorného družstva bylo vysoce oceněno i v referátě na zasedání ÚV KSČ 22. února 1951.¹⁴

Tachovsko osídlilo v roce 1947 265 rodin volyňských Čechů, většinou z východní Volyně. Byli umístěni téměř ve všech obcích okresu. Zemědělci z východní Volyně, jako zkušení pracovníci kolektivních hospodářství v SSSR, se dobře osvědčovali v práci JZD např. ve Starém a Novém Sedlišti, Dlouhém Újezdu, Újezdě pod Přimdou, Studánce a Svobodce.¹⁵

Na Stříbrsku se usídlilo 1300 volyňských reemigrantů v 60 ze 119 obcí okresu, zejména v oblastech poblíž okresů Horšovský Týn, Tachov a Stod. Zpočátku nebyli zdejší volyňští Češi myslence kolektivizace nakloněni, i když zde žila řada zemědělců z východní Volyně, kde pracovali v tamních kolchozech, které si vydobily přední místa na Ukrajině. Dobře si vedli volyňští družstevníci v JZD Horní Kozolupy, Zhoř, Krtín a Ostrovice. Naproti tomu v Lšelině se volyňští Češi zpočátku do práce JZD nezapojili, stejně jako v Úterý.¹⁶

V okrese Stod se volyňští zemědělci stavěli dle vyjádření zemědělského referenta ONV ke kolektivizaci spíše lhostejně, i když v některých obcích, jako v Kamenném Újezdu a Hradišťanech, zastávali funkce předsedů JZD.¹⁷

¹³ VS, 7, 1952, č. 13, s. 2.

¹⁴ VS, 5, 1950, č. 39 a 45. VS, 6, 1951, č. 48—49.

¹⁵ VS, 5, 1950, č. 47, s. 7.

¹⁶ Tamtéž, č. 49, s. 7.

¹⁷ Tamtéž, č. 50—52, s. 14.

Dobré zkušenosti byly získány v JZD III. typu Kolečovice na Rakovnicku (Pražský kraj), jehož členy se stali převážně volyňští rolníci. Pro zabezpečení rostlinné výroby ustavili v roce 1951 tři stálé pracovní skupiny, které obdělávaly celkem 650 ha orné půdy.¹⁸

Méně pozitivních příkladů můžeme však uvést z teritoria Moravy a Slezska. Na pasivní postoj volyňských Čechů na Moravě k otázce kolektivizace poukázala také VI. valná hromada SČZV v roce 1952.¹⁹ Nejlépe si vedli volyňští zemědělci v Olomouckém kraji, kde na jaře 1951 byla JZD ve 40 % obcí na Zábřežsku a 30 % obcí na Šumpersku a Šternbersku, osídlených volyňskými Čechy. V JZD Podolí a Vlachov na Zábřežsku provedli v roce 1951 adaptaci kravinů a svod dobytka. V Podolí v roce 1950 přešli na III. typ hospodaření, zřídili družstevní prádelnu, dětský útulek a vytyčili plán dalšího rozvoje družstva. Obě JZD spolu soutěžila v urychleném provedení výmlatu a dodání předepsaných dodávek obilí. Vzorný příklad pracovního kolektivu představovalo také JZD Újezd na stejném okrese, kde pracovalo mnoho volyňských zemědělců.

K prvním JZD, do kterých vstoupili volyňští osídlenci v Brněnském kraji, patřilo JZD Koclířov na Svitavsku.²⁰ JZD ve Zvonovicích na Vyškovsku provedlo v roce 1950 technicko-hospodářskou úpravu půdy a adaptaci stáji ke společnému umístění dobytka. Zdejší agronom Vladimír Říha, který byl na návrh ONV vybrán jako jeden z nejlepších agronomů v kraji, napsal: „Jaká škoda, že tak mnozí stojí dosud stranou . . . Vždyť téměř všechny české osady na Volyni měly v letech 1939—1941 založená kolektivní hospodářství a zvláště ty nejpokrokovější jako Mirohošť, Moldavy, Hlinsko, Kvasilov, Huleč, Volkov, Sklíň, Moskovština, Noviny České, Zborov, Český Malín aj.“²¹ JZD ve Zvonovicích dosáhlo dobrých výsledků v pěstování cukrovky (výnos přes 500 q z ha).²² Obdobně tomu bylo také v dalších obcích okresu, kde byli usídleni volyňští Češi, jako např. v Kučerově, Lysovicích, Komořanech, Čechyni apod.

Na jihomoravských pohraničních okresech se volyňští reemigranti zapojili do procesu kolektivizace poněkud později, avšak již v roce 1951 jejich většina pracovala v JZD. Na Znojemsku žila nejpočetnější skupina volyňských Čechů v Jaroslavicích. Ve zdejším JZD III. typu vytvořili krajané z Volyně svou brigádu. Zemědělský referent MNV se o nich vyjádřil slovy: „Já mohu volyňské Čechy jenom chválit; jsou dobrými pracovníky a mohu říci, že oni právě to v našem JZD táhnou.“ A okresní důvěrník pro výrobu a výkup dodal: „Takových pracovníků bychom tu potřebovali — o nich můžeme říci jen to nejlepší.“²³

Rovněž na Moravskokrumlovsku a Mikulovsku byla kladně hodnocena pracovní iniciativa volyňských družstevníků (Branišovice, Hrušovany nad Jevišovkou), ale byl kritizován jejich indiferentní postoj k veřejným záležitostem.

Třídní původ a dřívější ekonomické postavení volyňských reemigrantů

¹⁸ VS, 6, 1951, č. 45, s. 1—2.

¹⁹ VS, 7, 1952, č. 9, s. 2.

²⁰ VS, 5, 1950, č. 4, VS, 6, 1951, č. 10—11, 26 a 45. VS, 7, 1952, č. 14—15.

²¹ VS, 5, 1950, č. 39, s. 7.

²² VS, 7, 1952, č. 11, s. 2.

²³ VS, 6, 1951, č. 18—19, s. 12.

byly příčinou jejich původně zcela negativního vztahu k myšlence kolektivizace zemědělství. Teprve obtížné podmínky hospodaření v pohraničním území (nedostatek pracovních sil, mechanizace, dobytka, potahů, krmiva a v některých případech zanedbaná půda a špatný stav hospodářských budov) nutily volyňské osídlence ke vzájemné výpomoci, a to od roku 1949 na platformě nově zřizovaných jednotných zemědělských družstev. Kromě hospodářských důvodů zde byly ovšem i příčiny politické, zejména převzetí politické moci dělnickou třídou vedenou Komunistickou stranou Československa a realizace Leninova družstevního plánu v podmínkách naší země. Volyňští Češi tedy nepatřili k uvědomělým průkopníkům socializace vesnice, ale k těm, kteří se postupně přizpůsobovali stávající politicko-ekonomické situaci období přechodu od kapitalismu k socialismu. Tímto obecným konstatováním nevylučujeme působení jednotlivců, kteří byli zapojeni již před válkou v sovětských kolchozech či sovchozech a viděli přednosti socialistické zemědělské velkovýby.

Jestliže byla vesměs kladně hodnocena pracovní iniciativa volyňských zemědělců, pak byl v mnoha případech kritizován jejich indferentní postoj k veřejným záležitostem. K tomuto problému je obtížné zaujmout zcela jednoznačné stanovisko, neboť k dispozici jsou údaje na jedné straně potvrzující vysokou míru angažovanosti mnohých volyňských Čechů a na druhé straně ukazující na nezájem jejich velké části o účast ve veřejném životě. Laxní přístup mnohých volyňských Čechů byl vysvětlován jako důsledek jejich dlouhodobého pobytu v jinonárodním prostředí, kde volyňští Češi jako národnostní minorita neměli možnost aktivním způsobem ovlivňovat politické dění.

Při příležitosti 1. výročí únorových událostí zdůraznil v únoru 1949 v tiskovém orgánu Svazu Čechů z Volyně časopisu Věrná stráž předseda akčního výboru SČzV kpt. Emil Cilc: „Semkneme indferentní a pokrokové živly v řadách volyňských Čechů, budeme provádět uvědomovací akce a uvědomělé skupiny volyňských Čechů napojíme na státotvorné dění v oboru hospodářském, kulturním a politickém.“²⁴ Také předseda svazu Jaroslav Chudoba připomněl, že nestačí vzorná pracovní a dodavatelská morálka, ale že je zapotřebí, aby se volyňští Češi „nejen ojedinele — ale masově a organizovaně zapojili do velikého díla výstavby socialismu na vesnici a šli v prvých řadách průkopníků pokroku, jako kdysi na Volyni“.²⁵

V tomto duchu také zájmová organizace volyňských Čechů orientovala svou činnost. Podporovala a organizovala socialistické soutěžení mezi volyňskými zemědělci, např. soutěž o vzornou chmelnici, soutěž traktoristů či úsilí o překračování dodávek zemědělských produktů. Všechny odbočky SČzV dostaly za úkol realizovat politické školení volyňských Čechů, stejně jako podporovat jejich účast na „hovorech s vesnicí“, kde byli seznamováni s politikou KSČ.²⁶ Také okresní osvětové rady organizovaly v zimních měsících školení pro reemigranty, která byla zamě-

²⁴ VS, 4, 1949, č. 8—9, s. 1.

²⁵ VS, 5, 1950, č. 2, s. 1—2.

²⁶ Tamtéž, č. 9—10, s. 6—9.

řena na jejich zdokonalení v mateřském jazyce, odborných zemědělských znalostech a na získání širšího politického přehledu.²⁷ Zvláště velké popularitě se těšily besedy, které pro volyňské Čechy na Horšovskotýnsku, Podbořansku a Kadaňsku uspořádal gen. Ludvík Svoboda.²⁸ Velký výchovný význam mělo navazování družebních styků se sovětskými lidmi, např. volyňští Češi v Žatci navázali kontakty s kolchozníky v Malinovce v Žitomirské oblasti na Ukrajině.²⁹

Nejlepší organizátoři z řad volyňských Čechů zastávali vedoucí funkce v řadě místních národních výborů a jednotných zemědělských družstev, byli rovněž členy okresních národních výborů a okresních akčních výborů Národní fronty, aktivně působili v masových organizacích, a to Svazu československo-sovětského přátelství, Svazu bojovníků za svobodu (od roku 1951 Svazu protifašistických bojovníků), Československém svazu mládeže, Sokole i Jednotném svazu českých zemědělců. Tito se také aktivně zapojovali do činnosti zájmové organizace volyňských Čechů, kterou byl Svaz Čechů z Volyně. Jejich činnost však nebyla velkou částí volyňských reemigrantů často oceňována.

Svaz Čechů z Volyně, který působil v letech 1946—1957, měl v roce 1952 celkem 5795 členů. Před rokem 1949 byl tvořen dvaceti okresními odbočkami, jejichž úkolem v letech 1947—1948 bylo pomáhat při usídlování volyňských Čechů, hájit jejich zájmy a napomáhat jejich asimilaci. V souvislosti s úspěšným vyřešením materiálních podmínek existence volyňských Čechů a jejich postupným začleňováním do normálního života ztrácel SČzV pro své členy na přitažlivosti, činnost jednotlivých odboček začala stagnovat a již v roce 1951 bylo nutno polovinu z nich zrušit (Podbořany, Litoměřice, Domažlice, Planá u M. Lázní, Chomutov, Aš, Teplice Lázně, Tachov, Olomouc, Nový Jičín). V roce 1952 bylo rozhodnuto provést likvidaci dalších šesti odboček, a to v Horšovském Týně, Chebu, Lanškrouně, Moravském Krumlově, Mikulově a Bílovci. Zbývající odbočky v Praze, Mohelnici, Šumperku a Šternberku zanikly v roce 1953 a nadále pracoval pouze ústřední výbor svazu se sídlem v Žatci, který převzal evidenci celé členské základny. Ostatní úkoly odboček měli nadále plnit okresní důvěrníci, kteří tvořili pomocný aktiv SČzV.³⁰ Členům zrušených odboček byl doporučen vstup do Svazu bojovníků za svobodu, resp. Svazu protifašistických bojovníků.

Tiskovým orgánem SČzV byl týdeník Věrná stráž, který vycházel v letech 1946—1952. Trpěl poměrně úzkým okruhem dopisovatelů a spolupracovníků, což se zejména v posledních letech jeho existence negativně odráželo na kvalitě jeho obsahu.

Činnost SČzV a vydávání jeho tisku negativně ovlivňovala skutečnost, že řada členů svazu neplatila určené členské příspěvky a předplatné. Např. v roce 1950 dlužilo své členské příspěvky za rok 1949 celkem 780

²⁷ Okresní archiv Šumperk (dále jen OAŠ), fond ONV Zábřeh, k. 299. Tamtéž, fond Národní výbory, sign. MNV Úsov, k. 10.

²⁸ Státní ústřední archiv Praha (dále jen SÚA), fond Svaz Čechů z Volyně, k. 11, ÚV SČzV 29. 11. 1952.

²⁹ VS, 5, 1950, č. 30—31, s. 12.

³⁰ VS, 7, 1952, č. 8, s. 3—5.

členů.³¹ Nedostatkem byl také poměrně značný nezájem členstva o svazový časopis a pasivita většiny okresních odboček; v této souvislosti je možno označit moravské odbočky za mnohem aktivnější než odbočky v Čechách. Rada odboček v roce 1950 neobeslala ani IV. valnou hromadu svazu a nezaslala zprávy o své činnosti. Proto si předseda SČzV posteskl, že „spolupráce členů se omezuje jen na uplatňování nároků“³² a zástupce pražské odbočky v diskusi poznamenal, že „na zábavu SČzV nestačí dva sály a na valné schůzi se sejde několik desítek, přestože na Zatecku jsou přes tři tisíce volyňských Čechů“³³

Funkcionáři svazu vyvíjeli velké úsilí o zapojení co největšího počtu volyňských Čechů do veřejného života. O těchto otázkách hovořil předseda SČzV Jaroslav Chudoba 2. dubna 1949 na pracovním sjezdu delegátů odboček Československého ústavu zahraničního a Svazu Čechů z Volyně v Ústí nad Labem, kde připustil, že „naší chybou bylo, že jsme se nesnažili uplatnit své zkušenosti v orgánech lidosprávy“³⁴. To vyplývalo také z jisté uzavřenosti volyňských Čechů, kteří nevyhledávali přátelské styky ani s novými přistěhovalci z vnitrozemí, ani s ostatními reemigranty.

Volyňští Češi si stěžovali na nevlídné jednání ze strany spoluobčanů a mnohdy i některých pracovníků národních výborů, kteří se k nim chovali jako k cizincům, nepomáhali jim překonávat obtíže a neprojevovali ochotu jim pomoci. Proto často nevyužili svých přednostních práv zaručených různými právními předpisy.³⁵ Okresní orgány, např. na Zábřežsku či Tachovsku, nenacházely dostatek pochopení pro specifické zájmy reemigrantů z Volyně a stavěly se proti existenci odboček SČzV, které by hájily jejich zájmy.³⁶ To byl také jeden z důvodů jejich malé iniciativy ve veřejném životě a převládajícího názoru, že nejlépe je držet se stranou. Na chyby, které se staly ze strany spoluobčanů a místních orgánů poukázal již v únoru 1949 předseda krajského akčního výboru NF v Ústí n. Labem poslanec Národního shromáždění Langr, který konstatoval, že volyňští Češi jsou jako všichni střední rolníci živlem spíše konzervativním a jejich získání je proto možné jen pozvolným přesvědčováním na konkrétních příkladech.³⁷

Kolektivizace vesnice nepochybně značně urychlila průběh asimilace, odstranila poslední odlišnosti a ukázala na dobrou pracovní morálku a odborné zkušenosti volyňských rolníků. Obtížné sžívání s ostatními osidlenci v pohraničí bylo způsobeno vzájemnou neznalostí a podceňováním i odlišným způsobem života daným mj. jiným třídním původem volyňských Čechů a přistěhovalců z vnitrozemí.

Volyňští navrátilci se stali jednou z nejstabilnějších složek našeho pohraničí. Překonali své původní rozpaky nad kolektivními formami zemědělského hospodaření a stali se postupně oporou celé řady jednot-

³¹ VS, 5, 1950, č. 8—10, s. 6—9.

³² Tamtéž, č. 2, s. 1—2.

³³ Tamtéž, č. 12—13, s. 5—8.

³⁴ VS, 4, 1949, č. 15—16, s. 1—4.

³⁵ SÚA, fond Ministerstvo práce a sociální péče, k. 416,

³⁶ OAS, fond ONV Zábřeh, k. 472. VS, 5, 1950, č. 46, s. 7.

³⁷ VS, 4, 1949, č. 7, s. 1.

ných zemědělských družstev. Stejně tak se vyrovnali se svou menší zkušeností v politické činnosti, kterou si přinesli ze svého izolovaného krajanského života na Volyni, a po počáteční pasivitě a indiferentnosti se zapojili do budovatelského díla nejen na svých pracovištích, ale i v národních výborech a složkách Národní fronty.

РЕЭМИГРАНТЫ ИЗ ВОЛЫНИ НА ПЕРВОМ ЭТАПЕ КОЛЕКТИВИЗАЦИИ ЧЕХОСЛОВАЦКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В 1949—1953 ГГ.

Коллективизация чехословацкого сельского хозяйства в значительно большей мере ускорила процесс ассимиляции земледельческих реэмигрантов из Волыни, которые в 1945—1948 гг. поселились в пограничной полосе чешских земель в больше чем восьми тысячах земледельческих хозяйствах средней величины. Следствием коллективизации было устранение последних различий между реэмигрантами и остальными, которые вновь поселились в пограничной полосе. Именно здесь и проявились такие качества чешских земледельцев из Волыни как напр., хорошая рабочая дисциплина или достаточный опыт. Все это сделало возможным, чтобы реэмигранты из Волыни, после преодоления первоначально негативного отношения к коллективизации, стали полезными членами сельскохозяйственных кооперативов. После преодоления первоначальной пассивности и индиферентности большинство из них приняло активное участие в политическом движении в новой кооперативной деревне.

